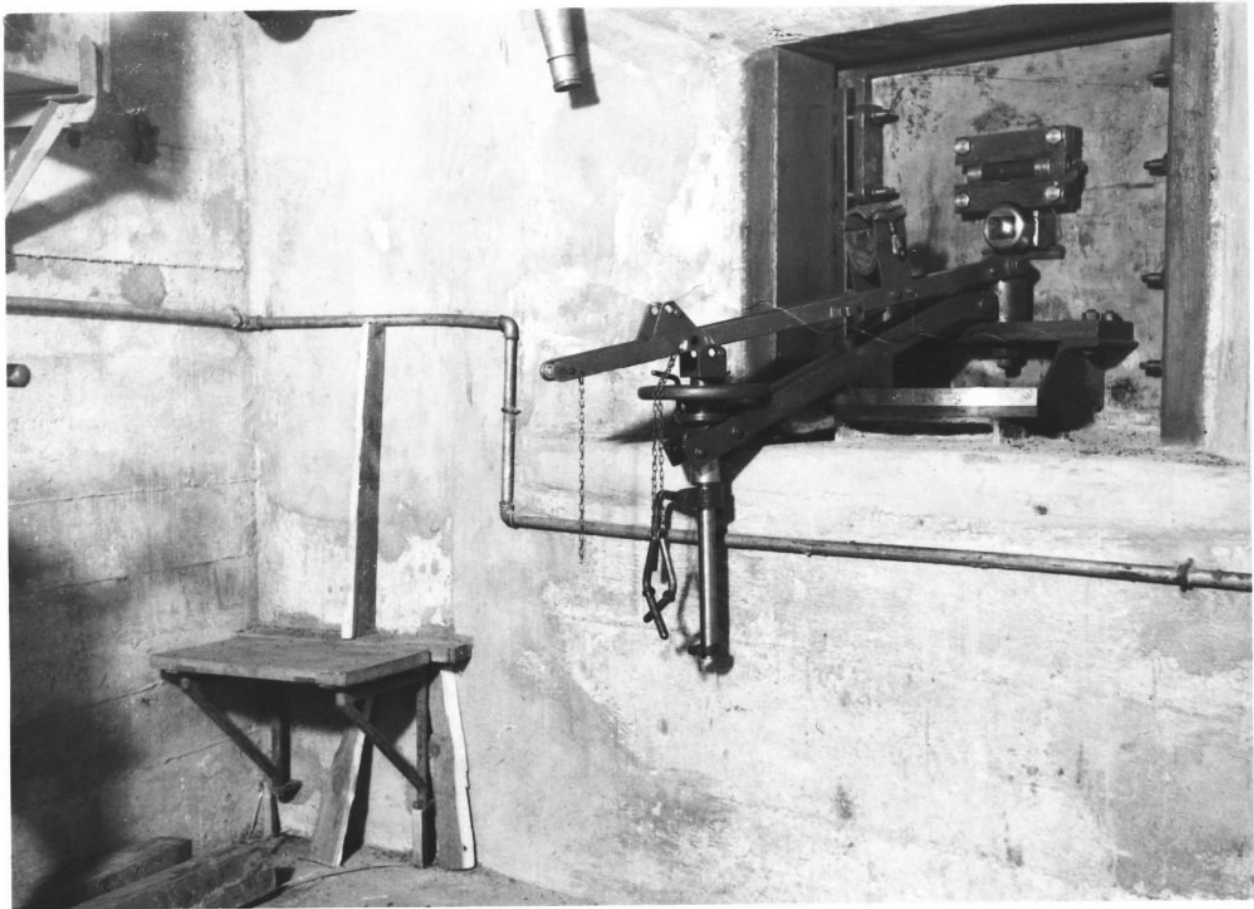

Konstrukcja montażowa pancerza strzelnicy ckm z 1937 roku

Łukasz Drzensla (2020)

Fot. 01. Zdjęcie dokumentalne, wykonane w schronie nr 53 (p.o. "Bobrowniki"¹), przedstawiające stanowisko bojowe ciężkiego karabinu maszynowego chronione pancerzem typu 37. Na pierwszym planie kompletna podstawa forteczna dla ckm oraz pancerz strzelnicy z gazoszczelnym zamknięciem, jarzmem kulistym we wkładce przeciwrykoszetowej i mocowaniem klinów utrzymujących pancerz. Nieco wyżej nad podstawą forteczną rura odsysająca gazy prochowe. Poniżej siedzisko dla żołnierza. W lewym górnym rogu widać kawałek zbiornika na wodę do chłodzenia ckm. Fot. zbiory J. Sadowskiego.

Pancerz strzelnicy ckm typu 37 tzw. pgaz.² stosowano w 1937 roku w fortyfikacjach Obszaru Warownego „Śląsk” oraz w 1937 i 1938 roku w fortyfikacjach odcinka „Sarny”.

Na Śląsku całkowicie zastąpił on pancerze strzelnic ckm typu 36³, jednak na Polesiu stosowano zarówno te starszego jak i nowszego typu. Omawiany typ pancerza składa się z kilku blach tworzących pudło, które wypełniane było betonem. Wyróżnia się on na tle starszych jedną cechą – miał być łatwiej wymienny, co miało sprzyjać zamienności broni maszynowej i przeciwpancernej. Zrealizowano to sposobem montowania od wewnątrz.

Fot. 02. Zdemontowane pancerze typu 37. Zwracają uwagę odcisnięte ceowniki konstrukcji montażowej oraz widoczne na górnej płaszczyźnie otwory do wlewania betonu do wypełnienia pancerza.

Fot. 03 Strzelnica ckm w schronie nr 15 (p.o. "Godula").
Wkładka przeciwykoszetowa zdemontowana.

Fot. 04. Pancierz w strzelnicy ckm w schronie nr 13 (p.o. "Godula"). Zachowana wkładka przeciwykoszetowa.

Konstrukcję montażową, której zasadniczym materiałem są stalowe ceowniki 160x65 [mm], tworzą cztery nogi-słupy, cztery poprzecznice i cztery kotwy skierowane ku zewnętrznemu licu ściany, w której konstrukcję umieszczano. Jej wysokość wynosi około 200 cm, masa około 200 kg. W procesie budowy schronu konstrukcję ustawiano na płycie fundamentowej precyzyjnie poziomując i kierując na wymagany azymut, po czym unieruchamiano ją przez zabetonowanie „nóg” (wg J. Sadowskiego ślady w ruinach schronów sugerują, że „nogi” mogły mieć też „stopy”). Sam pancierz osadzano podczas wyposażania schronu w centralnej części konstrukcji montażowej, w „gnieździe” (nazwa odautorska), które składało się z pięciu precyzyjnie pospawanych ceowników. Pancierz umieszczano na najmniejszym z nich, o wymiarach 480x160x65 [mm], pozostałe cztery stanowiły oparcie dla pancierza od strony, którą zwrócony był na zewnątrz schronu. W celu zapewnienia jego solidnego umocowania w szparę pomiędzy pancierzem, a ceownikami gniazda wkładano specjalnie zaprojektowaną ramę i kliny w formie listew, które następnie rozpierano ośmioma śrubami (wykorzystywano skos walcowanego ceownika). Dopiero wtedy można było przystąpić do instalacji podstawy fortecznej dla ckm.

Fot. 05. Fotografia dokumentalna przedstawiająca stanowisko bojowe ckm w schronie nr 76 (p.o. "Kochłowice"). Zachowany pancierz, rama dociskowa pancierza z klinami (choć z jedynie jedną śrubą) oraz dolny element podstawy fortecznej typu 37. Fot. P.M. & W.M.

Fot. 06. Pancierz z fot. 04 od wewnątrz. Rama dociskowa zdemontowana. W miejscu, gdzie się znajdowała dobrze widać autentyczny pomarańczowy podkład antykorozyjny, którego niestety nie można obejrzeć w żadnej izbie muzealnej urządzonej w polskim schronie bojowym.

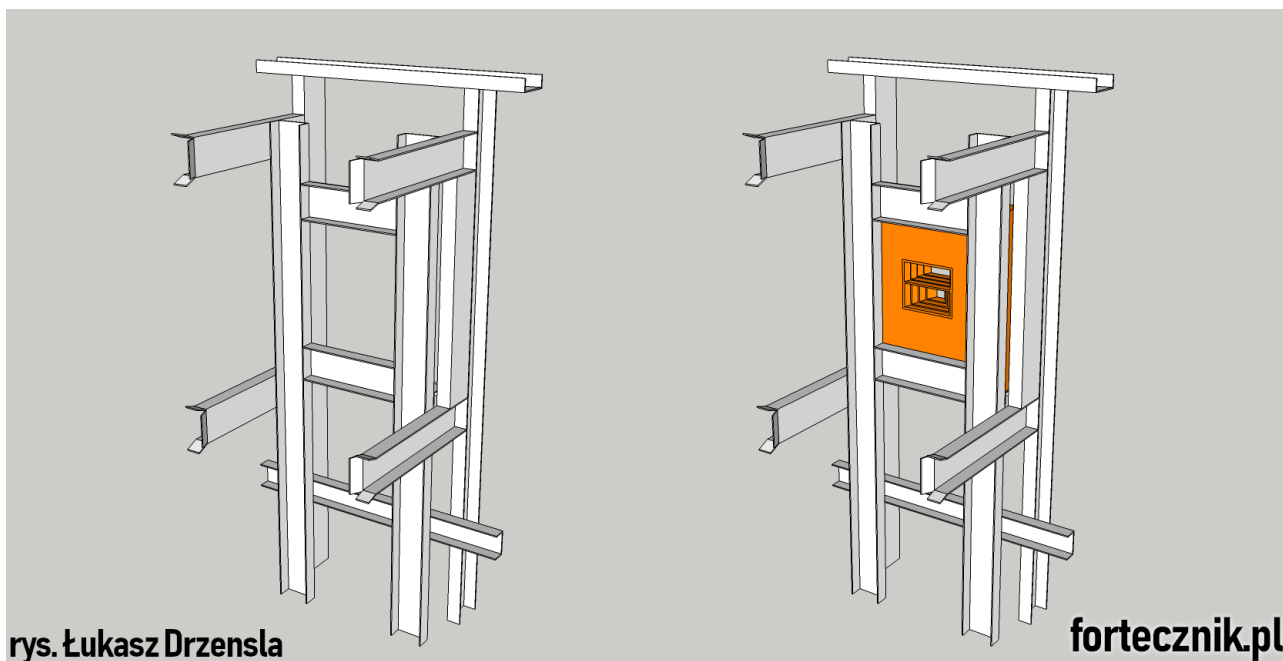
W gotowym schronie większa część konstrukcji montażowej jest zabetonowana (stanowi tracony element szalunku), przez co stanowi element zwykle niewidoczny, a poznanie jej możliwe jest jedynie w schronach uszkodzonych oraz burzonych.

Fot. 08. Konstrukcja montażowa pancerza w ruinach jednego ze schronów odcinka "Sarny". Fot. J. Sadowski.

Fot. 09. Zniszczona strzelnica ckm w jednym ze schronów odcinka "Sarny". dobrze widoczna konstrukcja montażowa pancerza oraz wzmocnienie stopniowania przeciwykoszetowego. Fot. J. Sadowski.

rys. Łukasz Drzensła

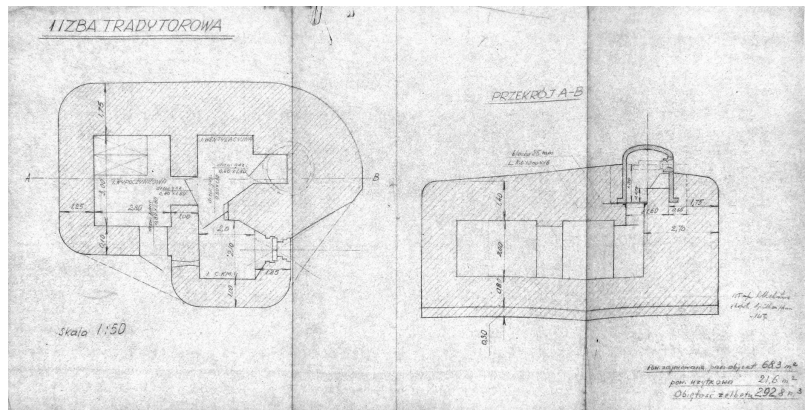
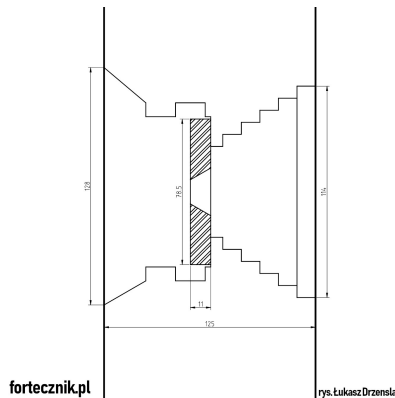
Rys. 01. Próba rekonstrukcji konstrukcji montażowej.

Fot. 10. Stanowisko bojowe ckm w schronie nr 76 (p.o. "Kochłowice"), to samo, co na fot. 05. Pod sufitem znajdują się dwa haki wspomagające montaż pancerza. Sam pancerz zagospodarowano na nowe cele.

Fot. 11. Elementy stalowe pochodzące z wyburzonego schronu nr 82 (p.o. "Kochłowice"). Wspomniany wcześniej hak, ościeznica wewnętrznego gazoszczelnego zamknięcia wyłazu, rama czepni powietrza oraz rura wentylacyjna.

Rys. 02. Ilustracja przedstawiająca przekrój poziomy strzelnicy ckm z pancerzem typu 37 bez ramy montażowej i klinów.

Rys. 03. Projekt schronu bojowego dla armaty ppanc oraz ckm z 1938 roku. Armata miała zostać umieszczona w kopule bojowej, a ckm w strzelnicy ściennej. Uwagę zwraca strzelnica ścienna ckm. Źródło: Inspektor Saperów płk. Siłkowski do Inspektora Armii gen. dyw. Piskora *Schrony dla działek ppanc.*, CAW I.302.4.2124.

Fot. 12. Konstrukcja montażowa dla pancerza gazoszczelnego z 1939 roku w jednym ze schronów Odcinka "Wizna" na zachód od wsi Giełczyn.

Fot. 13. Stanowisko bojowe ckm chronione pancerzem gazoszczelnym z 1939 roku w ruinach schronu Odcinka "Wizna" pod Kurpikami. Widoczne elementy konstrukcji montażowej.

Mimo wielu zalet pancerza typu 37 tzw. pgaz zdecydowano o zaprzestaniu stosowania pancerzy wymiennych w fortyfikacjach budowanych w 1939 roku. Spowodowane było to kilkoma czynnikami. Wymienność prawdopodobnie nie była zbyt użyteczną funkcją. Pozwalało to na przekształcenie strzelnicy armaty ppanc w strzelnicę broni maszynowej i odwrotnie (Sarny)⁴, a także na zastąpienie zniszczonego w walce pancerza nowym w stosunkowo krótkim czasie. Trudno sobie jednak wyobrazić by w wypadku uszkodzenia pancerza w stopniu wymagającym jego wymiany, schron pozostał w stanie stosunkowo dobrym. Natomiast wymiana w trakcie walki wydaje się kompletnie abstrakcyjna. Kolejną wadą omawianego pancerza jest konstrukcja ramy, w której go montowano, do której wykonania konieczne było bardzo precyzyjne pospawania kilkunastu ceowników. Dodatkową komplikacją była rama dociskowa, do której mocowano kliny utrzymujące pancerz w ramie montażowej pancerza. W porównaniu z omawianą, konstrukcja z 1939 roku była znacznie prostsza i tańsza do wykonania.

Przypisy

1. Wiele publikacji podaje przynależność schronu do tzw. "Grupy Bojowej Wymysłów", co po dziś dzień nie znalazło oparcia w dokumentach. Według *Zestawienia stanu pokojowego załogi p.o. Bobrowniki koniecznego dla celów osłony*. schron nr 53 na etacie pokojowym należał do p.o. "Bobrowniki".
2. Nazwę "typu 37 t.zw. pgaz." podaje dokument: *Wyposażanie umocnień stałych w broń przeciwpancerną.*, CAW I.302.4.2138
3. Nazwę "typu 36" podaje dokument: *Wyposażanie umocnień stałych w broń przeciwpancerną.*, CAW I.302.4.2138
4. Sadowski Jerzy, (2017). Odcinek Umocniony "Sarny". W: E. Jodkowska (red. serii), K. Mijakowski (red. serii), *Wielki Leksykon Uzbrojenia. Wrzesień 1939: Tom 122.* (s. 24). Warszawa: Edipresse Polska S.A.